

ANTERO HOLMILA

”Uskon, että uutiset ovat pelkkää potaskaa. Etenkin Suomesta.”

Talvisota brittilehdistön ja lukevan yleisön silmin 1939–40

Suomessa on keskusteltu toisinaan siitä, kuinka anglosaksisessa maailmassa ei ymmärretä toisen maailmansodan aikaista Suomen historiaa. Tavanomaista tälle keskustelulle on yksinomaan suomalaiskansallinen perspektiivi, joka ei ota huomioon vastapuolen – tässä tapauksessa Ison-Britannian – näkökulmaa. Antero Holmilan artikkeli avaa Suomessa käyttämättömän lähdemateriaalin avulla uudenlaisen historiallisen näkökulman siihen, miten Suomen talvisodan puolustus-taistelu ymmärrettiin Iossa-Britanniassa.

■ Marraskuusta 1939 maaliskuuhun 1940 kestänyt talvisota oli brittilehdistön *cause célèbre*. Suomen Lontoon suurlähettiläs George A. Gripenberg kertoo muistelmis- saan, miten hän työskenteli ympäri vuoro- kauden pitäen puheita ja vastaten kysymys- ten loputtomaan virtaan niin parlamentin ylähuoneessa, rotarien klubilla, BBC:n radiokanavilla kuin Oxfordin yliopistossa: ”Niin se [kysymysten tulva] jatkui, viikko viikon jälkeen, ja yleisön mielenkiinto Suo- mea kohtaan säilyi suurena.”¹ Gripenberg

kertoo, kuinka Britanniassa koulujen opet- tajat ja muut ammattihot lahjoittivat sodan loppumiseen asti kymmenen prosenttia pal- kastaan Suomen taistelun tukemiseen.² Spontaanisesti perustettu järjestö, *The Finn- ish Fund*, sai lyhyessä ajassa lahjoituksina yli 300 000 puntaa.³

Esimerkit kertovat brittiyleisön valtavasta kiinnostuksesta kaukaisen ja tuntemattoman Suomen tapahtumiin. Artikkelissani tarkas- telen syvemmin tapaa, miten brittilehdistö ja suuri yleisö ymmärsivät talvisodan. Tois- taiseksi Ison-Britannian käsityksiä talvi- sodasta ja Suomen taistelusta – lukuun ot- tamatta maan poliittista eliittiä – ei ole sys- temaattisesti selvitetty tutkimuksessa.⁴

Kuinka paljon ja millaisin käsittein britti- yleisö keskusteli talvisodasta? Millainen oli sanomalehdistön ja lukevan yleisön vuoro- vaikutus? Vastauksien löytäminen vaatii sa- nomalehtimateriaalin systemaattista tutki- mista. Artikkelini hyödyntää aikaisemmassa suomalaisessa Isoa-Britanniaa koskevassa historiantutkimuksessa käyttämätöntä läh- demateriaalia, vuonna 1937 perustetun ja

1. George A. Gripenberg (1965) *Finland and the Great Powers*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 91. Huom. Tekstissä esiintyvät lukuisat käännökset ovat tekijän ellei toisin mainita.

2. Gripenberg (1965) 92.

3. Markku Ruotsila (2002) *Churchill ja Suomi. Winston Churchillin Suomea koskeva ajattelu ja toiminta 1900–1955*, Keuruu: Otava, 135.

4. Osittainen poikkeus on Markku Ruotsilan tutkimus Winston Churchillin suhteesta Suomeen. Ks. erityises- ti talvisotaa käsittelevä luku, s.107–154 sekä Risto Pel- tovuoren (2000) *Sankari kansa ja kavallajat. Suomi Kolmannen valtakunnan lehdistössä 1940–1944*, Hel- sinki: SKS. – Toisenlaista kantaa edustaa esim. Aira Kemiläinen (2006) ”Toinen maailmansota ja Suomen maine ”lännen” arvioimana. Pienen Kansan asema suurvaltojen sodassa”, *Tieteessä Tapabuu* 5, 5–16.

Sussexin yliopiston kirjastoon Brightonissa sijoitetun *Mass-Observation*-arkiston kokoelmia.

Kokoelmalla on tarkoitus luoda sosiologinen ja antropologinen läpileikkaus Ison-Britannian yhteiskunnasta.⁵ Arkistoon on tallennettu yli 500 vapaaehtoisen ”tarkkailijan” päiväkirjat, jotka kartoittavat brittien arkea 1930-luvulta 1950-luvulle. Arkiston tavoitteena on ollut saada Ison-Britannian kansalaisista mahdollisimman laajapohjainen otanta, missä on varsin hyvin onnistuttu: päiväkirjoja pitivät niin kotiäidit, konttoristit ja maatyöläiset kuin journalistit ja lääkärit. Kirjoittajia ei valikoitu minkäänlaisen ennakkokriteerien, kuten poliittisten näkemysten tai kirjoituskyvyn mukaan. Esitykseni ei ainoastaan tukeudu näihin päiväkirjamerkintöihin, vaan hyödyntää myös vapaaehtoisten ”tarkkailijoiden” ”vastauksia” *Mass-Observationin* asettamiin kuukausittaisiin kyselyihin.

Arkistoa käytettäessä ei ole syytä unohtaa normaalia lähdekritiikkiä. Vaikka arkisto tarjoaa mielenkiintoisia tuokiokuvia kirjoittajien elämästä, on muistettava, että ihmisten mieliä ja ajatuksia voi manipuloida. Lisäksi he voivat myös itse aktiivisesti osallistua manipulointiprosessiin, ts. kirjoittajat voivat helposti esittää *Mass-Observationille* täysin muunnellun version omasta elämästään. Tähän tutkimukseen liittyen voidaan esimerkiksi pohtia, kuinka paljon ihmiset todella kokivat sympatiaa Suomea kohtaan. Vastaavasti välinpitämättömyys talvisotaa kohtaan voi olla ylikorostettu lukemattomista eri syistä. On syytä muistaa, että *Mass-Observationin* työntekijöillä oli myös mahdollisuus muuntaa kokoamaansa aineistoa haluamaansa suuntaan.

Esimerkkinä voi mainita 14. maaliskuuta 1940 suoritettu pikakysely, joka liittyi ihmisten mielipiteisiin talvisodan rauhasta. Noin 50 haastatellusta lähes kukaan ei suhtautunut rauhaan välinpitämättömästi. Prosentuaalisesti luku on suhteellisen suuri, ottaen huomioon, että kysymyksessä oli ulkopolitiittinen, kahden vieraan valtion välinen rauha. Arkistojen pohjalta ei voida sanoa, josko ko. haastattelija todellisuudessa haastatteli 50 ihmistä tai ehkäpä 80, jättäen huo-

mioimatta sellaisten informanttien vastaukset, jotka eivät sopineet haastattelijan talvisotaan liittyviin mielipiteisiin. Mikäli tämän 14. maaliskuuta suoritetun kyselyn tuloksia verrataan muuhun saatavilla olevaan materiaaliin, brittiyleisön mielipiteet olivat monipuolisempia, joskin kokonaisuudessaan Suomelle sympaattisia.

Mass-Observation-arkisto, kuten ei mikään muukaan arkisto, ei tarjoa objektiivista lähdemateriaalia, vaan tutkijan on edettävä arvioissaan varovasti. Toisaalta, *Mass-Observationin* hedelmällisyys ei niinkään perustu sen luotettavuuden arviointiin tai aikalaisten esittämien arvioiden ”oikeuteen”, kuin siihen mitä asioita aikalaiset kirjoituksissaan nostivat esiin ja miten he niitä tulkitsivat. Arkisto on ainutlaatuinen, ja tarjoaa rikkaan lähteen esimerkiksi arkihistorian, kulttuurihistorian ja muistitiedon tutkijoille.

Ison-Britannian yhteiskunnan käsitystä talvisodasta on tarkasteltu historiantutkimuksessa varsin pintapuolisesti. Ainoastaan poliittinen ja sotahistoriallinen näkökulma on hyvin tutkittu kummankin osapuolen perspektiivistä.⁶ Angus Calderin mukaan Neuvostoliiton vastainen propaganda teki yllättävän vähäisen vaikutuksen Ison-Britannian yleiseen mielipiteeseen: kuudesta ihmisestä viisi halusi Britannialla olevan läheisemmät suhteet Neuvostoliittoon, vain kuudesosan ollessa sitä mieltä, että lähempää suhdetta tulisi välttää.⁷

Calderin mainitsema tutkimus ei sinällään ole vastaus Britanniassa silloin vallinneeseen mielipiteeseen talvisodasta, vaan Britannian vastaus tutkimuksen kynnyksellä Saksan suorittamaan Tanskan ja Norjan valtaukseseen. Ihmiset ajattelivat, että Britannian olisi parempi lähestyä Neuvostoliittoa vastapainoksi Saksan aiheuttamaa ja alati lisääntyvää uhkaa vastaan. Calder välittää kuvan, jonka mukaan Iso-Britannia ja sen kansalaiset eivät olleet kiinnostuneet talvisodasta – etenkin sen tapahtumahetkellä. Myös brittiläinen sanomalehtihistorioitsija P. Knightley on kertonut, kuinka Suomessa olleet kirjeenvaihtajat eivät löytäneet sieltä mitään mielenkiintoista tai arvokasta kerrottavaa.⁸

Calderin ja Knightleyn väitteet tuntuvat entistä omituisimmilta, kun muistetaan syksyn 1939 tilanne Britanniassa: toisen maailmansodan syttyttyä syyskuussa 1939 maa oli valmistautunut sotaan suurisuuntaisin toimenpitein. Esimerkiksi lapsia evakuoitiin massoittain kaupungeista maaseudulle pommitusten pelossa ja pimennysmääräykset astuivat voimaan. Pelonsekaisin tuntein odotettu ilmasota ei kuitenkaan alkanut, vaan väestö alkoi turhautua ja sotavalmisteluissa alettiin löysäillä. Tämän valesodan (*Phoney War*) keskellä alkoi talvisota, joka tarjosi brittiviranomaisille oivan mahdollisuuden painottaa yleisölle sotaponnistusten tärkeyttä.

Brittiläinen lehdistöhistorioitsija Adrian Bingham on todennut, että sanomalehdistö ei tarjoa ongelmatonta lähestymistapaa ihmisten mielipiteisiin, mutta sillä on suuri osuus yleisiin ja poliittisiin diskursseihin.⁹ Sanomalehdet siis tarjoavat oivan kehyksen, joka informoi historioitsijaa tietyn ajanjakson polttavista kysymyksistä. Näiden kehysten tutkiminen on varsin ongelmatonta, mutta kuten Paul Addison on huomauttanut, ”vaikka kolme miljoonaa ihmistä osti Daily Mirrorin päivittäin, se [tieto] ei auta tutkittaessa kuinka moni ihminen luki pääkirjoitukset, oli niiden kanssa samaa mieltä ja kenen mielipiteisiin ne vaikuttivat.”¹⁰ Addisonin kommentti implikoi metodologista problemaa: uutismateriaalin vastaanottaminen ja sisäistäminen ovat historioitsijan kannalta vaikeasti tutkittava asia. Vielä vaikeampi on arvioida, kuinka moni lukijoista säännöllisesti luki ulkomaanuutiset. Erityisen ongelman tässä tapauksessa muodostaa Suomen maantieteellinen sijainti ja se tosiasia, että Suomen asioista ei tavallinen Ison-Britannian kansalainen juurikaan tiennyt. Toisaalta, elettiin sota-aikaa, mikä huomattavasti lisäsi ihmisten mielenkiintoa ulkomaanuutisia kohtaan, kuten Mass-Observationin tekemä ”valmisteleva raportti uutissähkeistä” osoittaa:

”Rauhan aikana ulkomaanuutiset tarjoavat vain vähän mielenkiintoa tavalliselle ihmiselle. Tämä on tosiasia, jonka olemme todistaneet moneen kertaan, mutta jonka

poliitikot jatkuvasti jättävät huomioimatta. Mutta sota-aikana ulkomaan tapahtumilla näyttää olevan selkeä ja syväallinen vaikutus kotimaan asioihin, ja ihmisten kodeissa niiden merkitys ei ole enää epäsuora vaan suora, ja siksi ne ovat tärkeitä uutisia.”¹¹

Mediatutkimuksessa on usein huomautettu, miten lehdistöllä on (suhteellisen) vähän vaikutusvaltaa yleiseen mielipiteeseen ja miten ystävät, naapurit ja juomatoverit ovat usein tärkeämpi lähde mielipiteen muodostamisen prosessissa.¹² Samoin on usein pohdittu, mitkä ovat sanomalehdistön mahdollisuudet vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen. James Curranin ja Jane Seatonin mukaan lehdistön vaikutus ”perustuu siihen tapaan, millä se kumulatiivisesti tukee dominoivia

5. Mass-Observation arkistoa käsittelevästä tutkimuksesta ks. erityisesti Tony Kushner (2004) *We Europeans? Mass-Observation, 'Race' and British Identity in the Twentieth Century*, Aldershot: Ashgate. Ks. erityisesti 3–28.

6. Standardi-esitykset talvisodan politiikasta ja diplomatiasta on kerrottu mm. Jukka Nevakivi (1976) *The Appeal That Was Never Made: The Allies, Scandinavia and the Finnish Winter War 1939–1940*, London: C. Hurst; Martti Häikiö (1976) *Maaliskuusta maaliskuuhun. Suomi Englannin politiikassa 1939–40*, Porvoo: WSOY; Max Jakobson (1961) *The Diplomacy of the Winter War*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press; James A. Bayer (1976) *British Policy Towards the Russo-Finnish War, 1939–1940* julkaisematon väitöskirja, London School of Economics. Talvisodan näkemyksiä ulkomaalaisten kirjeenvaihtajien lähettämien reportaasien perusteella on tutkittu teoksessa Martti Julkunen (1975) *Talvisodan Kuva. Ulkomaiset Sotakirjeenvaihtajat Suomessa 1939–1940*, Turku: Turun yliopiston julkaisuja ja Martti Julkunen (2007) ”Talvisodan kuva – Suomen hetki kansainvälisen huomion huipulla”, teoksessa Markku Jokisipilä (toim.) *Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssä*, Jyväskylä: Ajatus Kirjat, 61–82.

7. Angus Calder (1969) *The People's War: Britain 1939–1945*, London: Cape, 75.

8. Ks. Philip Knightley (1982) *The First Casualty: From the Crimea to Vietnam: The War Correspondent as Hero, Propagandist, and Myth Maker*, London: Quartet Books, 210.

9. Adrian Bingham (2004) *Gender, Modernity and Popular Press in Inter-War Britain*, Oxford: Clarendon, 12.

10. Paul Addison (1975) *The Road to 1945*, Lontoo: Cape, 15.

11. M-O A, TC Press, Box 2/A ‘Preliminary report on newsletters, 2 March, 1940’.

12. James Curran ja Jane Seaton (1988) *Power Without Responsibility. The Press and Broadcasting in Britain*, Lontoo ja New York: Routledge, 227.

DAILY
EXPRESS

**COMRADE
A. HITLER**

**BIG MOSCOW
SENSATION**

WORLD'S LARGEST DAILY SALE

arvoja ajan kuluessa, ei vain siihen, 'mitä uutiset' kertoivat."¹³ Lisäksi on muistettava, kuten Päiviö Tommila on huomauttanut, yleinen mielipide voidaan jakaa "julkiseen" ja "ei-julkiseen". Hänen mukaansa "yleinen mielipide" ei välttämättä tarkoita enemmistön mielipidettä, vaikka se yleensä viittaa lehdistön kirjoitteluun.¹⁴ Viime aikoina anglosaksisissa maissa erityisesti yhteiskuntahistorian (*social history*) tendenssiä keskittyä "kollektiivisen muistin" tutkimiseen on kritisoitu siitä, että se ei huomioi uutisten vastaanottamista lukijakunnassa, vaan tutkii pelkästään historiallisen tapahtuman "kuvaa."¹⁵ Tällöin erityisesti Tommilan mainitsema "ei-julkinen" mielipide jää historiallisen analyysin ulkopuolelle.

Esitykseni on kuitenkin siitä poikkeuksellinen, että aikaisemmin mainitsemani Mass-Observation-arkistoa hyväksikäyttäen pystyn myös ottamaan kantaa "ei-julkiseen" mielipiteeseen. Erityisesti pohdittaessa talvisodan kuvaa ja sen vaikutusta aikalaisiin Isossa-Britanniassa, on syytä muistaa, että lähes neljän kuukauden ajan sotatapahtumat olivat päivittäisiä etusivun uutisaiheita.

Tie talvisotaan

Puuttumatta laajemmin talvisodan taustaan, lyhyesti voi todeta, että Suomessa ei uskotu Neuvostoliiton hyökkäykseen, vaan Stalinin kuviteltiin "bluffaavan."¹⁶ Neuvottelujen kariuduttua ja Neuvostoliiton lisätessä painostusta niin Suomen poliittinen eliitti kuin myös syvemmat kansanrivit uskoivat, että kysymyksessä oli vain lisääntynyt juonnittelu sotilaallisten ja poliittisten etujen saavuttamiseksi. Kremlissä oltiin puolestaan täysin epärealististen ja ylioptimististen kuvittelujen varassa, joiden mukaan Suomen puolustuskyky oli hyvinkin heikko. Samoin uskottiin, että Suomen kansa ottaisi puna-armeijan vapauttajina vastaan, jolloin koitaisi vapaus "kapitalisti-porvarien ikeestä."¹⁷ Näin ollen Neuvostoliiton havittelema puskurivyöhyke sen koillisrajoilla ajoi sen so-

taan: hyökkäyksen Suomea vastaan tuli olla "ennaltaehkäisevä puolustussota", jonka tarkoitus oli eristää suurvalta Saksan ja Kolmi-liiton mahdollisen hyökkäyksen varalta.¹⁸

Vallitsevan tulkinnan mukaan puna-armeijan tunkeutuessa Suomen rajojen yli 30. marraskuuta 1939, koko tasavalta oli kuin ällikällä lyöty. Sisäministeri Urho Kekkosen puhelinsoitto vielä uniselle pääministeri Cajanderille, ja tämän vastaus Kekkosen vaatiessa hallituksen pikaista kokoontumista ("tarkoitatko, että kokoonnumme jo ennen virka-ajan alkua?") on usein käytetty anekdootti Suomen totaalisesta valmistautumattomuudesta sodan varalle.¹⁹ Samainen valmistautumattomuus on myös projisoitu ulkomaailman reaktioihin. Eräiden arvioiden mukaan koko maailma oli yllättyneet Neuvostoliiton hyökkäyksestä.²⁰

Jos laajat piirit Suomessa eivät uskoneet Neuvostoliiton hyökkäykseen, Isossa-Britanniassa suhtauduttiin asiaan huomattavasti pessimistisemmin.²¹ Koko syksyn 1939 brittilehdistö oli kirjoittanut kiivaasti kehityksestä niin Baltian maissa kuin Skandinaaviassa. Marraskuun alkupäiviltä lähtien, jolloin neuvottelut Suomen ja Neuvostoliiton välillä olivat kiihkeimmillään, Suomen tilannetta käsiteltiin Ison-Britannian lehdistön palstoilla lähes päivittäin. Marraskuun jälkipuoliskolta alkaen brittilehdistö siteerasi johtavien neuvostolehtien, *Pravdan* ja

13. Curran ja Seaton (1988) 57.

14. Päiviö Tommila (1974) 'Mielipiteen ongelma ja mielipidetutkimus', teoksessa Päiviö Tommila & Kaija Keränen (toim.) *Lehtihistoria ja sen tutkimus*, Turku: Turun Yliopisto, 29–37.

15. Ks. Wulf Kansteiner (2002) 'Finding meaning in memory: A methodological critique of collective memory studies,' *History and Theory* 41, 179–197.

16. Talvisodan diplomatiasta on lukuisia esityksiä ks. esim. Max Jakobson (1959) *Diplomaattien talvisota. Suomi maailmanpolitiikassa 1938–40*, Helsinki: WSOY; Aaro Pakaslahti (1970) *Talvisodan poliittinen näytelmä. UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä*, Helsinki: WSOY; Bayer (1976).

17. Olli Vehviläinen (2002) *Finland in the Second World War: Between Germany and Russia*, Houndmills: Palgrave, 46.

18. Carl Van Dyke (1997) *The Soviet Invasion of Finland 1939–1940*, London: Frank Cass, 27.

19. Ks. esim. Pakaslahti (1970) 187; Vehviläinen (2002) 46.

20. Vehviläinen (2002) 41.

21. Gripenberg (1965) 84.

Brittilehden lööpissä 24. elokuuta 1939 kerrottiin Suomeakin koskevasta Saksan ja Neuvostoliiton solmimasta hyökkäämättömyyssopimuksesta. Suomen Kuvapalvelu/Corbis/Bettmann.

Izvestijan, pilkka- ja kiihotuskirjoituksia Suomea kohtaan. Artikkelit kertoivat, miten ”Neuvostoliito haukkuu Suomea – [sen] johtajat ’uneksiivat’ valloituksista”, ”Stalin aloittanut vihakampanjan: Suomi pysyy järkähättämättömänä”.²² Kuten nämä esimerkit valaisevat, johtavan brittilehdistön voidaan todeta kertoneen synkin sanakääntein, kuinka Neuvostoliiton media propagoi kansalleen vihamielistä Suomi-kuvaa.

28. marraskuuta Mainilan laukausten jälkimainingeissa *Daily Express* kommentoi, kuinka ”Stalinin tykit ärjyvät Suomenlahden toisella puolella. Hänen vastaviritetty tykistönsä Eestin rannikolla harjoittelee... ”²³ Samana päivänä Mass-Observationin päiväkirjailija, mies Lancashiresta, Pohjois-Englannista, kirjoitti Suomen tilanteesta: ”Tämä alkaa näyttää uhkaavalta, mutta ehkäpä pian tiedämme syyn.”²⁴ Kaksi päivää myöhemmin, jolloin brittilehdistö huomioi edeltävän päivän kommentteja Neuvostoliiton lehdistössä, kuten ”pyyhkäiskää suomalaiset seikkailijat maankamaralta”,²⁵ valtaväestö Britanniassa tiesi, että sota oli syttynyt. Niiden tietojen perusteella, joita brittimedia oli välittänyt Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kehittymisestä, ei Neuvostoliiton hyökkäys tullut briteille suinkaan yllätyksenä. Sen sijaan syy miksi Neuvostoliitto hyökkäsi, jäi – ainakin toistaiseksi – hämärän peittoon.

Marras- ja joulukuun tapahtumat

Isossa-Britanniassa ensimmäinen reaktio talvisodan syttymiseen ei ollut niinkään yllätys vaan eräänlainen tyrmistynyt avuttomuus. Yleisesti uskottiin, että sota tulisi olemaan lyhyt ja totalitaarinen valtiosysteemi saavuttaisi jälleen uuden helpon voiton demokratiasta. Cajanderin hallituksen erotessa keskiyöllä 30. marraskuuta, useat sanomalehdet spekuloiivat, että Suomi oli todellisuudessa jo antautunut itänaapurilleen ilman taistelua.²⁶ *Daily Express* kertoi lukijoilleen etusivulla, kuinka ”Suomi antautuu – Neuvostoliiton uhkaus tuhota Helsinki päättää yhden päivän sodan.”²⁷ Seuraavana päivänä samaisen lehden oli julkaistava vieläkin isompi etusivun uutinen, joka oli otikoitu isoin kirjaimin ”Sota jatkuu”.²⁸

Vaikkakin yleinen mielipide oli puna-armeijan hyökkäystä vastaan, sen laajuus on (erityisesti Suomessa) liioiteltu. Tavanomaisen argumentti kuuluu, että Suomen saavuttamat torjuntavoitot sytyttivät palavan mielenkiinnon, ja suuren auttamishalun Suomea kohtaan.²⁹ Brittihistorioitsija J. A. Bayer on kertonut väitöskirjassaan, kuinka Britannian ulkoministeriö oli suuresti huolissaan kansalaisten sympatioista Suomea kohtaan, sillä Britannian hallituksella ei tosiasiaassa ollut resursseja suurisuuntaiseen Suomen avustushankkeeseen, vaikka yleinen mielipide olisi sitä tullut vaatimaan.³⁰ Kansalaisten ei-julkiset mielipiteet olivat kuitenkin huomattavasti kyynisempiä kuin valtalehdistön ja ulkoministeriön julkista mielipidetä seuraavat arviot osoittaisivat.

On muistettava, että Britannian kansalaiset olivat tottuneet hallituksen laimeisiin toimiin, erityisesti 30-luvun jälkipuoliskolla, kuten Italian hyökätessä Etiopiaan (Abessiniaan) 1935, Espanjan sisällissodan yhteydessä 1936–39 ja Hitlerin valloittaessa Tshekkoslovakian ja Puolan. 38-vuotias sairaanhoitaja Chesteristä kommentoi talvisodan syttymistä lakonisesti: ”Ollaksemme täysin loogisia, mikäli me [Iso-Britannia] sanomme puolustavamme pieniä valtioita isompien hyökkäyksiä vastaan, olisi meidän nyt julistettava sota Neuvostoliitolle. Oletan kuitenkin, että me osoitamme tavanomaista kauhistelua, suuttumusta ja sympatiaa.”³¹

Britannian myönnytyspolitiikan (*appeasement*) vastustajille Suomen tapaus oli viimeisin osoitus kyseisen politiikan haaksirikosta: kuten Suomessa vallinnut tilanne konkreettisesti todisti, diktaattoreiden kanssa ei voinut tehdä kumpaakin osapuolta tyydyttäviä sopimuksia. Vuoden 1940 alussa Winston Churchillin johtopäätös talvisodasta olikin, että kommunismi ja kansallissosialismi edustivat samaa barbaarista turmellusta, molempien ideologioiden pyrkinessä ihmisten vapauksien tuhoamiseen.³²

Joulukuussa 1939 Britannian lehdistö perusti moraalisen taistelulentän: ”Suomi on aina edustanut todellista vapauden rakkautta ja ihmisen yksilöllisiä oikeuksia, laajakatseista suvaitsevaisuutta ja todellista huolta eri yhteiskuntaluokkien hyvinvoinnista sekä

todellisten demokraattisten perinteiden vaa-
limista.”³³ Sota, aivan kuin sotaa edeltäneet
neuvottelut, esitettiin usein – kuten Suomi
toivoikin – läntisten sivistysvaltioiden pe-
rinteiden taisteluna kommunistien (ja kan-
sallissosialistien) sotaisia pyrkimyksiä vas-
taan.

Jos brittilehdistö olikin nopea kirjoitta-
maan Suomen hyveistä, kansalaiset olivat
kuitenkin ymmällään, miksi Neuvostoliitto
pyrki valloittamaan Suomen. Eräs Mass-Ob-
servationin vapaaehtoinen kirjoitti päiväkir-
jaansa:

”... taistelu Suomessa jatkuu. Täällä luetaan
lehtiä ja tutkitaan mielipiteitä, kunnes mieli
on sekavampi kuin sahatavaravarasto.
Venäjän käyttäytyminen ja motiivit esitetään
mutkikkaampana kuin koskaan.”³⁴

Jo sodan alkupäivistä lähtien erityisesti il-
masota kiinnosti brittejä. Tämä ei kuiten-
kaan ollut yllätys, vaan ajan hengen mukais-
ta, sillä maailmansotien välisenä aikana
nopea kehitys ilmailun alalla näytti muutta-
van sodankäynnin luonteen.³⁵ Isossa-Britan-
niassa pelko kansakunnan tuhosta ilmasta
käsin oli erityisen voimakas. Populaarikult-
tuurissa elokuvat, kuten *Things to Come*
(1936), mikä perustui H. G. Wellesin kirjaan,
elävästi esittivät ilma-aseen potentiaalin.³⁶
Stanley Baldwin oli parlamentissa uhkaavas-
ti ennustanut, että pommikone pystyy aina
läpimurtoon.³⁷ Guernican ja Varsovan tuhoi-
soit pommitukset (1937 ja 1939) olivat vii-
meisimmät osoitukset pommikoneiden voi-
masta. Tämän kaltaisissa tunnelmissa ei
ollutkaan ihme, että Neuvostoliiton pommi-
tuskampanjaa seurattiin tarkoin. Lisäksi, tal-
visota oli ensimmäinen tapaus, jossa maan
väestö ja teollinen tuotantokyky olivat sota-
kampanjalle strategisesti tärkeitä kohteita.

Sodan ensimmäisinä päivinä Neuvostoliit-
ton ilmahyökkäykset kuitenkin todensivat
aikalaisien pelkoja ilma-aseen voimasta to-
taalisessa sodassa. Brittilehdistön etusivun
uutisotsikot kertoivat 1. joulukuuta, kuinka
sodan ensimmäisenä päivänä Helsingin
pommituksien oli arvioitu vaatineen jo 200
uhria.³⁸ Samoin ensimmäiset filmiryhmien
lähettämät uutiskatkelmat kertoivat Helsin-

gin tuhosta, vaikkakin osa filmistä oli mani-
puloitu niin, että mukaan oli leikattu Espan-
jan sisällissodassa kuvattua uutismateriaalia.
Eräs päiväkirjan pitävä kirjoitti seuraavasti:
”Sydämeni opposi, kun luin uutiset *Tele-
graphista* – 80 kuollut Helsingin ilmahyök-
käyksissä. Osanottoni suomalaisille.”³⁹

Lehdistön kommentointi Suomen pom-
mituksista heijasti brittiläistä mielikuvaa
modernista sodasta. *The Manchester Guar-
dian* kertoi:

Venäläisten torstainen uhkaus [30.marras-
kuuta] Helsingin tuhoamisesta, mikäli
Suomi ei antautuisi, ei ollut tyhjä. He
[venäläiset] voivat toteuttaa sen koska vain.
Se todella onkin kohtalo, joka nykyajan
maailmassa, jossa voima hallitsee, odottaa
valtiota, jolla ei ole kykyä [Suomi] tai päättä-
väisyyttä [Iso-Britannia] suojata itseään
ilmasodan varalta.⁴⁰

22. *The Times*, 16.11.1939; *The Daily Mirror*, 16.11.
1939 ja 28.11.1939; *The Manchester Guardian*, 16.11.
1939 ja 22.11.1939; *The Evening Standard*, 27.11.
1939.

23. *The Daily Express*, 28.11.1939.

24. M-O A, D5173, päiväkirjamerkintä 28.11.39.

25. *The Times*, 30.11.1939.

26. *The Daily Mirror*, 1.12.1939.

27. *The Daily Mirror*, 1.12.1939.

28. *The Daily Mirror*, 2.12.1939.

29. William Trotter (2003) *The Winter War: The Russo-
Finnish War of 1939–1940*, London: Aurum, 194;
Eloise Engle & Lauri Paananen (1973) *The Winter War:
The Soviet Attack on Finland 1939–1940*, Harrisburg,
PA: Stackpole Books, 47–55. Ks. myös Ilkka Seppinen
(1983) 'Maailman yleinen mielipide ja talvisota', Jorma
Järventaus (toim.) *Suomi Sodassa: Talvi- ja jatkosodan
tärkeät päivät*, Helsinki: Valitut Palat.

30. Bayer (1976) 105.

31. M-O A, D5312, päiväkirjamerkintä, 30.11.39.

32. Ruotsila (2002) 126–130.

33. *The Times*, 14.12.39.

34. M-O A, D5402, päiväkirjamerkintä, 16.12.39.

35. Jeremy Black (2003) *World War Two: A Military
History*, Lontoo: Routledge, 23.

36. Mark Connelly (2002) 'The British People, the
Press and the Strategic Air Campaign Against Germa-
ny, 1939–1945', *Contemporary British History* 16, 45.

37. Pommikoneen pelosta Isossa-Britanniassa, ks. lä-
hemmin Mark Connelly (2001) *Reaching for the Stars:
A New History of RAF Bomber Command in the Second
World War*, Lontoo: Taurus, 65 ja 158–63.

38. Ks. esim. *The Evening Standard*, 30.11.1939; *The
Times* ja *The Manchester Guardian*, 1.12.1939.

39. M-O A, D5173, päiväkirjamerkintä 30.11.1939.

40. *The Manchester Guardian*, 2.12.1939.

Samoin *The Times* valitti, että pommitajat olivat ”kiusanhengille ideaalinen ase” ja tästä johtuen ”olikin todennäköistä, että tätä asetta käytettäisiin estoita.”⁴¹ Ottaen huomioon jo tämä sodan alkupäivinä esiintynyt mielenkiinto ilmasotaa kohtaan, ei ainakaan tutkitun materiaalin perusteella ole ollenkaan ihme, että erityisesti ”taistelu Britannia” -vaiheen (*the Battle of Britain*) jälkeen nimenomaan Englannin pommitukset ja ilmasota oli se teema, joka syöpyi brittien kollektiiviseen muistiin toisen maailmansodan ajalta erittäin voimakkaasti. Lukuun ottamatta Suomen yllä käytyä ilmasotaa, suomalaiset hiihtojoukot sytyttivät monien mielikuvituksen talvisodan luonteesta:

Minulla on vain kaukainen ja hämärä muistikuva siitä, kuinka kuuntelin herra Chamberlainin ääntä hänen julistaessaan, että olimme sodassa. Mutta muistan kuinka olin innoissani ja liikuttunut sinä talvena katsoessani *the Picture Postin* sivuja, jossa näin valkoisia huppupäisiä sotilaita suksilla, kulkemassa lumisen maiseman halki; ja lukiessani sanoja, jotka kertoivat suomalais-ten urhoollisuudesta...⁴²

Tämä D. M. Thomasin joidenkin vuosien takainen muistelu talvisodasta on todistuslausunto siitä kestävästä talvisodan kuvasta, joka Isossa-Britanniassa vallitsee. Vaikka sukset olivatkin Suomen Puolustusvoimien standardikalustoa, (erityisesti) Kannaksen pohjoispuolen sotatoimialueilla, strategisesti ratkaisevimmat taistelut käytiin Kannaksella, olosuhteissa, jotka muistuttivat huomattavasti perinteisempää sodan kuvaa. Juoksuhaudat, piikkilankaesteet, valtavat tykistökeskitykset ja puna-armeijan massahyökkäykset olivat sodan arkipäivää. Todellisuudessa siis sodan ratkaisutaistelut käytiin olosuhteissa, jotka olivat lähempänä brittien omia muistikuvia länsirintamalta 1914–18 kuin myyttistä kuvaa arktisesta sodasta.

Tutkimani aineiston perusteella voin esittää kolme pääsyitä siihen, miksi suomalaiset hiihtojoukot saivat osakseen paljon huomiota brittilehdistössä. Ensinnäkin, raportointi sodasta, jota käytiin arktisissa oloissa, oli täysin uutta briteille. He olivat tottuneet

Ranskasta, Intiasta, Palestiinasta tai Afrikasta kantautuneisiin sota uutisiin. Voidaankin sanoa, että arktinen sota koettiin mystisenä (kuten D. M. Thomasin kuvauksesta käy ilmi). Sota, joka Britanniaa katsottuna vaikutti ennennäkemättömältä, kiinnosti sekä kirjeenvaihtajia että lukijoita. Esimerkiksi joulukuun 11. päivänä *The Times* kirjoitti hiihtojoukoista käyttäen kielikuvaa ”valkoiset lepakot”. Suomalaiset hiihtojoukot liikkuvat metsän pimeydessä äänettömästi saalistaen. Reportaasi jatkuu kerronnalla siitä, miten ”kaikki sotilaat käyttävät suksia huomattavalla taidolla.”⁴³ Kymmenen päivää myöhemmin samainen lehti kuvaili taistelulentää Sallan rintamalla:

Taistelulentää Sallassa on kaamea näky tänä iltana. Yli 200 venäläisen ja 200 tai 300 suomalaisen ruumiit eilisen taistelun jäljiltä makaa pitkin harvaa mäntymetsää. Haavoituneet eivät ole selvinneet taistelusta 22 asteen pakkasessa, vaan ovat jäätyneet jäykkiin asentoihin, vain muutamia minuutteja kaatumisensa jälkeen...⁴⁴

Toisekseen, samaan aikaan kuin tarinoita suomalaisista hiihtojoukoista julkaistiin laajalti, erityisesti Tohmajärven, Sallan ja Raateen taistelujen yhteydessä, tapahtumat Kannaksella olivat vähemmän dramaattisia. Torjuntavoitot pohjoisilla rintamaosilla jättivät strategisesti ratkaisevan sotatoimialueen, Kannaksen, lähes täysin pimentoon. Viimein, talvisota ymmärrettiin hiihtojoukkojen sodaksi, koska kirjeenvaihtajien oli huomattavasti helpompi päästä sotatoimialueelle Pohjois-Suomessa kuin Kannaksella – mikäli he halusivat tämän vaivalloisen matkan tehdä. Lapin ryhmän komentaja, kenraalimajuri Wallenius oli myös eräiden arvioiden mukaan huomattavasti ystävällisempi ulkomaalaisia kirjeenvaihtajia kohtaan, kuin koko Suomen armeija yleensä.⁴⁵ Lisäksi ulkomaalaiset kirjeenvaihtajat vierailivat pohjoisen taistelulentällä aikana, jolloin siellä käytiin strategisesti merkittäviä taisteluja. Tästä johtuen ulkomaisissa raporteissa uskottiin, että hiihtojoukot pystyisivät vaikuttamaan sodan lopulliseen ratkaisuun.

Brittien yksityisissä arvioissa suhtaudut-

tiin hiihtojoukkojen sankaritarinoihin kuitenkin epäilevämmiin. Vaikka monet olivat sitä mieltä, että ”nämä suomalaiset ovat mahtavia”, koska ”he näyttävät olevan yhtenäisen venäläisten kimpussa,”⁴⁶ oli valtaväestö kuitenkin kriittinen lehdistön uutisointia kohtaan. Tammikuussa 1940 Mass-Observationin kysely selvitti, mitä mieltä ihmiset olivat sotauutisista. Jälleen vastaukset osoittivat, että Suomen menestykseen oltiin tyytyväisiä, kuten eräs kyselyyn osallistunut kirjoitti: ”Useat ihmiset ovat ilmaisseet mielihyväänsä Suomen menestyksen johdosta.”⁴⁷ Enemmistö kuitenkin epäili uutisten luotettavuutta: ”Venäläiset pommittivat jälleen sairaalaa. Se on kauheaa, eikö? Ja sinä uskot kaiken mitä lehdet kirjoittavat Venäjäästä? Koko Venäjän armeija on jo tuhottu ainakin puolentusinaa kertaa.”⁴⁸ Kaikista vastanneista skeptisin oli 32-vuotias toimittaja Essexistä, joka valitti: ”... Suomesta: päästän röhönaurun valloilleen joka kerta kun kuulen, että jälleen venäläinen divisioona tuhottu.”⁴⁹

Auttaako vai ei?

Siinä missä Suomelle talvisodassa oli kysymys itsenäisyystaistelusta, Iso-Britannialle talvisota merkitsi lähinnä vaarallista ulkopolitiittista seikkailua, sikäli että poliitikkojen laskelmissa oikein toteutettu Suomen strategia saattaisi vaikuttaa Saksaa vastaan käytävän sodan lyhentämiseen. Vaikka sotatila Saksaa vastaan oli ylivoimaisesti tärkein kysymys brittilaskelmissa, oli myös talvisotapolitiikassa suuret panokset pelissä: maaliskuussa 1940 D. N. Pritt erotettiin työväenpuolueen toimeenpanevasta komiteasta hänen arvosteltuaan Suomea kovasanaisesti kommunistisessa kirjassaan *Must the War Spread?* Tulevan pääministerin (1957–63) Harold Macmillanin tärkeä puhe Chamberlainin sotapolitiikkaa vastaan, jossa Suomen tapauksella oli keskeinen rooli, oli lähtölaukaus hänen poliittisen uran nousulle alahuoneen takarivistöstä.⁵⁰

Kuten poliittisissa piireissä myös mediasa talvisotakeskustelu kulminoitui kysymykseen Suomen avustamisesta. Lukuisat yhteiskunnan johtohahmot, kuten Canterburyn arkkipiispa tohtori Lang, kannattivat täysi-

mittaisen avustusretkikunnan lähettämistä Suomeen läntisten kristillisten arvojen puolustamisen nimessä.⁵¹ Toisaalta monet yhteiskunnan ja median vaikutushenkilöt myös vastustivat ajatusta Suomen auttamisesta. Englannin suurilevikkisimmän lehden, *The Daily Expressin* pääkirjoitus tammikuun alussa 1940 kysyi ”kuka on meidän vihollisemme?”. Lehti kehotti lukijoitaan pitämään talvisodan brittien omien strategisten suunnitelmien mukaisessa perspektiivissä: pääkirjoitus muistutti, että tärkein brittejä kohtaava haaste oli oman saarivaltakunnan puolustuksen tehostaminen. Samalla se myös argumentoi, että ”suurisuuntainen Suomen avustaminen tarkoittaa meidän Hitleriä vastaan asettamiemme voimien merkittävää heikkenemistä”.⁵² Tämä kannanotto tuli suoraan lehden omistajan Lord Beaverbrookin ajatusmallista, joka tähtäsi Britannian sodankäynnin tarkkaan rajaamiseen. Yksityisissä arvioissaan hän oli sitä mieltä, että mikäli Skandinavia menetettäisiin kommunismille, olisi se ”riisa, mutta ei mikään suuri katastrofi.”⁵³

Samaan tapaan ajatteli Mass-Observationin vapaaehtoinen päiväkirjan pitäjä: ”Vaarana on, että kiinnitämme liikaa huomiota Suomen ja Venäjän sotaan, ja kohtelemme Stalinia suurempana peikkona kuin Hitleriä...”⁵⁴ Lontoolaisen iltapäivälehden *The*

41. *The Times*, 2.12.1939.

42. Donald M. Thomas (2000) ‘Shooting Stars’, *History Today* 50, 62.

43. *The Times*, 11.12.1939.

44. *The Times*, 21.12.1939.

45. Trotter (2003) 172; Julkunen (2007) 64.

46. M-O A, D5231, päiväkirjamerkintä 9.1.1940.

47. M-O A, DR2351, vastaus tammikuun 1940 kyselyyn.

48. M-O A, DR2178, vastaus tammikuun 1940 kyselyyn.

49. M-O A, DR1264, vastaus helmikuun 1940 kyselyyn.

50. Nevakivi (1976) 171; Harold Macmillan (1967) *The Blast of War*, Lontoo: Macmillan, 53–59; Alistair Horne (1988) *Macmillan 1894–1956 I*, Lontoo: Macmillan, 130–37; Gripenberg (1965) 152–53.

51. Ks. esim. *The Daily Telegraph*, 2.1.1940; *The Daily Mail* ja *The Daily Mirror*, 2.2.1940.

52. *The Daily Express*, 2.1.1940.

53. Lord Beaverbrook Paul Blockille, 17.1.1940. Siteerattu teoksessa Alan J.P. Taylor (1972) *Beaverbrook*, Lontoo: Hamilton, 401.

54. M-O A, D5121, päiväkirjamerkintä 16.12.1939.

Evening Standardin sotakirjeenvaihtaja analysoi tammikuun loppupuolella talvisodan strategista merkitystä seuraavasti: ”Suomen asema on itse asiassa vasta toissijainen”, koska ”se sattuu olemaan Venäjän ja sen todellisten tavoitteiden välissä. Nämä ovat Ruotsi ja Norja.” Ison-Britannian väliintuloa lehti suositteli vasta siinä tapauksessa, jos sota syttyisi Ruotsin ja Neuvostoliiton välille. Sanomattakin oli selvää, että tällaisessa tilanteessa Suomi olisi jo kukistettu ja Neuvostoliiton miehittämä.⁵⁵

Ihmisten ajatuksissa Suomelle positiivinen mieliala vallitsi, vaikkakin sitä piti yllä moraalisen argumentin voima. Esimerkiksi Mass-Observationisti, sähkömies Lancashiresta, kirjoitti: ”Mielenkiintoinen kokous tänään. Olin yllättynyt, kuinka paljon Venäjälle annettiin tukea mutta toisaalta kritiikkiä tilanteen moraalisesta näkökulmasta.”⁵⁶ Kun kansalaiset arvioivat tilannetta käytännöllisten (Ison-Britannian) poliittisten toimintamahdollisuuksien kannalta, Suomen avustamishanke ei saanut ylenpalttista kannatusta. Yleisesti ottaen ihmiset olivat hermostuneita siitä, kuinka paljon sota vaikuttaisi Britannian omaan tilanteeseen – niin ulko- kuin sisäpoliittisesti. Vaikka monet tulivat sellaiseen johtopäätökseen, että venäläisiä ei tarvinnut pelätä,⁵⁷ monet olivat silti hermostuneita. Naispuolinen julkisen hallinnon virkailija Walesista oli ystävänsä kanssa sitä mieltä, että

...olisi parasta, jos vain pysyisimme puolustuskannalla. Päätimme, että länsirintamalla [Ranskassa] emme voi tehdä juurikaan mitään [jos Saksa hyökkäisi]...jos taas todella tukisimme Suomea, olisi meidän logiikan mukaan julistettava sota Venäjälle. Päätimme, että se puolestaan tekisi koko diplomaattisen asetelman liian mutkikkaaksi.⁵⁸

Sodan jatkuessa kysymys avustusretkikunnan lähettämisestä Suomeen tuli yhä ajan-kohtaisemmaksi, sillä Britanniassa ymmärrettiin, että Suomi ei jaksaisi loputtomiin, vaikka taistelu olikin ollut toistaiseksi tuloksellista. Helmikuun 5. päivänä liittoutuneiden ylinjohto (*Supreme War Council*) päätti lähettää Suomeen myös joukkoja mate-

riaalisen tuen lisäksi. Ison-Britannian armeijan yleisesikuntapäällikkö, kenraali Ironside kirjoitti päiväkirjaansa tavalla, joka osoittaa Suomen keskeisyyden eräiden brittipiirien ajattelussa: ”Mikäli tämä ’rohkea, melkeinpä pelottava suunnitelma’ onnistuu, voitto [Saksaa vastaan] on meidän vuoden kuluessa.”⁵⁹

On kuitenkin syytä muistaa, että Suomen auttaminen oli kiinteästi sidoksissa Ison-Britannian omaan, Saksaa vastaan käytävään sotaan; Saksan ja Neuvostoliiton ollessa keskenään liittoutuneita, Suomessa käytävän sodan pitkittäminen sopi Isolle-Britannialle, sillä Neuvostoliiton ollessa jumissa Suomessa, Isossa-Britanniassa ajateltiin Saksan ja Neuvostoliiton yhteistyön kärsivän. Lukuisat Neuvostoliiton resurssit, jotka oli alun perin merkitty Saksan kauppaan (siis Ison-Britannian vastaiseen toimintaan) tai Neuvostoliiton omaan käyttöön, etenkin Balkanin niemimaalla, hupenivat nyt talvisodassa.⁶⁰

Ison-Britannian ammattiliittojen keskusliitto (*TUC*) vieraili Suomessa helmikuussa puheenjohtajansa Sir Walter Citrinen johdolla. Vierailun jälkeen matkasta raportoitiin laajasti maan lehdistössä. Tarve Suomen kiireelliseen auttamiseen sai erityisen paljon palstatilaa. Työväenpuolueelle myötemielinen *Daily Mirror* siteerasi Citrinea (täysin epärealistisesti), jonka mukaan Suomi voisi saada ilmaherruuden alle kuudessa viikossa. Lehti kuitenkin totesi, että ”Suomi tarvitsee paljon enemmän apua pystyäkseen säilyttämään tämän hetkisen asemansa. Tällainen apu olisi kuitenkin tämän maan [Ison-Britannian] ja yleensäkin koko maailman korkeimpien intressien mukainen.”⁶¹ Mitä nämä ”korkeimmat intressit” tarkoittivat, jäi kuitenkin epäselväksi, sillä lehti ei asiaan sen kummemmin syventynyt.

Helmikuun puoliväliin mennessä lehdistön väittely Suomen avustamisesta sai entistä kiireellisemmän sävyn, sillä puna-armeijan menestys Kannaksella näytti uhkaavalta. *Manchester Guardianin* mukaan avun tarve oli nyt ”akuutti”, vaikka suomalaiset pitivät asemistaan kiinni kynsin ja hampain.⁶² Helmikuun 17. päivänä samainen lehti päätteli, että Ruotsin torjuttua Suomen

avunpyynnöt he tulisivat lähes varmasti pyytämään liittoutuneiden apua.⁶³ Ison-Britannian hallituksella ei tuolloin kuitenkaan ollut konkreettisia suunnitelmia Suomen avustamiseen, vaikkakin se oli retorisesti sitonut itsensä Suomen tapaukseen. Joka tapauksessa, Ruotsin negatiivinen asenne vaikeutti myös Ison-Britannian asemaa. Lisäksi liittoutuneiden ylimmän johdon mukaan Suomen tuli esittää suora avunpyyntö, jotta retkikunta lähtisi liikkeelle, mutta tällaista avunpyyntöä ei vain kuulunut.

Hallituksen ongelmavyöhytettä – hallitsevan tulkinnan mukaan – lisäsi maailman yleisen mielipiteen voima. Mikäli Suomi kaatuisi liittoutuneiden saamattomuuteen, Ison-Britannian hallitus menettäisi kaiken uskottavuutensa maailmalla demokratian puolustajana.⁶⁴ Brittihistorioitsijan mukaan hallitus oli huolissaan siitä mahdollisuudesta, että se voisi hajota yleisen mielipiteen painostuksesta, mikäli Suomi kaatuisi niin kuin Tšekkoslovakia ja Puola olivat jo aikaisemmin kaatuneet.⁶⁵ Tämä käsitys yleisen mielipiteen sympatioista Suomea kohtaan on liioiteltu, sillä sen voimaa on arvioitu vain *Foreign Officen* omiin arvioihin perustuen. Toisaalta tällainen arvio kuitenkin kertoo siitä, kuinka paljon poliittista painoarvoa Suomen tapaukselle annettiin. Huoli ei ollut aivan aiheeton, sillä Daladierin hallitus Ranskassa kaatui osittain juuri sen vuoksi, että se oli sitonut luotettavuutensa tiivistä Suomen auttamiseen.⁶⁶

Todellisuudessa britit olivat yhä enemmän kyllästyneitä, sillä kysymyksessähän ei ollut heidän oma sotansa. Isosta-Britannias-ta katsottuna vaikutti siltä, että sota oli juutunut aloilleen. Lontoolainen päiväkirjan pitäjä kirjoitti, kuinka hän oli

...kyllästynyt kuulemaan propagandaa ... ja lisää propagandaa, vaikkakin se on hyvin tuotettua ja meidän näkökulmastamme ... yritän olla avoin kaikille [uutisille], mutta tämä loppumaton asian takominen kaikilta puolin alkaa väsyttää ... en kuitenkaan tykkää 'punaisen ristiretken' ajatuksesta, mitä tahansa selityksiä sitten esitetään.⁶⁷

Sotaväsymyksen iskiessä ei ollutkaan ihme,

että helmikuun lähestyessä loppuaan lehdistö alkoi ensimmäisen kerran esittää arvioitaan mahdollisesta rauhasta. Sekä Ruotsin että Saksan toiminnasta rauhan välittäjinä liikkui lehdistössä huhuja.⁶⁸

Maaliskuun alkupuolella huhut lisääntyvät siinä määrin, että niistä tuli talvisotareportaasien vakioaihe. Maaliskuun 8. päivänä Neuvostoliiton rauhanehdot julkaistiin Ison-Britannian sanomalehdistössä. *Daily Mirror* kertoi, kuinka ”eräs suomalainen kenraali nähdessään Neuvostoliiton vaatimukset julisti kuohuksissaan: 'ja tämänkö tähden olemme taistelleet kolme kuukautta?'”⁶⁹ *Daily Express* puolestaan lainasi neuvostolehdistön uhokirjoitusta, jonka mukaan ”Mannerheim ja hänen joukkonsa tulee maksamaan kalliisti ... kaamea kohtalo odottaa niitä, jotka todetaan tähän sotaan syyllisiksi ... päivä lähestyy, jolloin Suomen kansa puna-armeijan avulla tuhoaa Mannerheimin verentahraisen joukon, ja aloittaa uuden onnellisen elämän.”⁷⁰ Voidaan hyvin kuvitella, kuinka monet ihmiset lukiessaan Neuvostoliiton solvauksia Suomea kohtaan halusivat liittoutuneiden avustusretkikunnan osallistuvan sotaan. Tämän kaltaista ajatuksen kulkua kuitenkin hallitsi kaksi epävarmaa kysymystä: ”pyytäisivätkö suo-

55. ”The Battlefield”, *The Evening Standard*, 20.1.1940.

56. M-O A, D5173, päiväkirjamerkintä 14.12.1939.

57. Esim. M-O A D5212, päiväkirjamerkintä 4.2.1940; M-O A D5231, päiväkirjamerkintä 2.1.1940.

58. M-O A, D5239, päiväkirjamerkintä 13.1.1940.

59. Roderick Macleod ja Denis Kelly (1962) *Time Un-guarded: The Ironside Diaries, 1937–1940*, Westport, Conn.: Greenwood Press, 215, päiväkirjamerkintä 5.2.1940.

60. Ks. esim. Bayer (1976) 93.

61. *The Daily Mirror*, 10.2.1940.

62. *The Manchester Guardian*, 14.2.1940.

63. *The Manchester Guardian*, 17.2.1940.

64. Bayer (1976) 262–63.

65. Bayer (1976) 264.

66. James F. McMillan (1985) *Dreyfus to DeGaulle: Politics and Society in France 1898–1964*, Lontoo: Arnold, 124.

67. MO-A, D5006, päiväkirjamerkintä 9.2.1940.

68. *The Daily Express*, 22.2.1940; *The Daily Mail*, 26.2.1940.

69. *The Daily Mirror*, 11.3.1940.

70. *The Daily Express*, 11.3.1940. Noin viikkoa myöhemmin, kun Moskovan rauha oli solmittu, *Daily Express* julkaisi artikkelin 'New Happy Life?' ja evakko sotaorpolapsen valokuvan.

malaiset apua?” ja ”lähtisikö avustusretki-kunta liikkeelle?”

Näiden kysymysten noustessa pinnalle lehdistö moitti Ruotsin asennetta. *Daily Mirrorin* mukaan Ruotsin hallitus oli päättänyt, että ”jokaista yritystä rantautua Ruotsiin tai käyttää Ruotsia joukkojen läpikulureittinä tullaan vastustamaan voimakse-ron.”⁷¹ Ison-Britannian lehdistön Ruotsiin kohdistuva kirjoittelu myötävaikutti pitkäkestoisen myytin rakentamisessa, jonka mukaan syy Suomen auttamatta jättämiseen johtui muiden Skandinavian maiden itsekästä puolueettomuusasenteesta. Aivan samalla tavoin, niin Ison-Britannian kuin Suomenkin hallitukset näyttivät viattomilta kärsijöiltä. Aivan kuin brittimedia, myös hallitus edesauttoi aktiivisesti ja tarkoituk- senmukaisesti kyseisen myytin rakentamis- ta. Jo helmikuun puolivälistä lähtien, jolloin alkoi vaikuttaa yhä todennäköisemmältä, että Suomi pyrki neuvoteltuun rauhaan, sotakabinetti alkoi suunnitella vetäytymis- strategiaa. Yksinkertaisesti tarkoituksena oli vierittää kaikki syy Ruotsin ja Norjan har- teille, osoittamalla niiden haluttomuus yh- teistyöhön demokratian pelastamiseksi.⁷²

Suomen hyväksytyä rauhanehdot maaliskuun 12. päivänä, laajat piirit Britannias- sa tunsivat itsensä vapautuneiksi, joskin huolestuneiksi, miten ”jaloille” suomalaisil- le tulisi käymään. Omalla sensaatiomaisella tavallaan *Daily Mirror* meni niinkin pitkälle, että se kertoi mahdollisuudesta, jonka mu- kaan oli ”todennäköistä, että Mannerheim kaappaa vallan, pyytää liittoutuneiden apua ja jatkaa taistelua”. Seuraavana päivänä sama lehti kertoi lukijoilleen seuraavaa: ”Helsingissä on käynnissä dramaattiset poliittiset muutokset. Sotilashallitus paroni Mannerheimin johdolla tulee todennäköi- sesti nousemaan valtaan.”⁷³

Tapahtumat Suomessa olivat dramaattis- ia, mutta eivät aivan niin mullistavia kuin *Daily Mirror* kertoi. Toiset lehdet, joilla oli edustajansa Suomessa, raportoivat kuinka suomalaiset olivat ottaneet rauhanehdot vastaan järkyttyneinä ja epäuskoisina. Esi- merkiksi *Daily Telegraph* huomasi, kuinka rauhanehtojen kovuus oli tullut täytenä yl- lätyksenä suomalaisille ja kuinka Suomessa

”oli yleistä mielipidettä muokattu hyvin niu- kasti tämän shokin vastaanottamisessa.”⁷⁴ *Daily Expressin* kirjeenvaihtaja puolestaan kertoi, kuinka ”lamaannuttava suru, ei viha, oli ensimmäinen reaktio ... kaksi naista, jotka istuivat radion lähettyvillä kyynelehti- vät ... jokainen Suomen lippu Helsingissä oli laskettu puolitankoon tänään iltpäiväl- lä.”⁷⁵

Vaikkakin brittimedia huomioi, kuten *Manchester Guardian* asiasta ilmoitti, että ”Suomen tappio on kaikkialla oikeutetusti tunnustettu meidän vakavaksi tappioksi”,⁷⁶ oli se kuitenkin nopea puolustamaan omaa maataan mahdollisilta syytöksiltä osuudesta Suomen kohtaloon. Maaliskuun 9. päivänä *Daily Mirror* oli voimakkain sanankääntein kertonut, että ”mikäli Suomi kaatuu, tulee se olemaan suuri voitto meidän vihollisil- lemme ... me olemme kaikki syyllisiä sii- hen. Meidän, [brittien] ei sen enempää eikä vähempää kuin Amerikka ja Skandinavia, ja kaikkien maailman vapaiden miesten ja naisten, on syytä olla häpeissään.”⁷⁷ Vain viikko tämän retorisen itseruoskinnan jäl- keen oli suunta kääntynyt – kun Suomi oli todellisuudessa antautunut. Samainen lehti lainasi Neville Chamberlainin alahuoneessa pitämää puhetta hehkuttaen, miten se oli ”ehkä kaikkein paras pääministerin koskaan pitämistään puheista”. Seuraavaksi *Daily Mirror* lainasi pääministeriä: ”Ilman epäi- lyksenhäivää sanon, että ei meillä eikä Ranskalla ole tarvetta syyttää itseämme tai tekojamme tänä ajanjaksona.” Loppujen lo- puksi, kuten lehti argumentoi, syy Suomen antautumiseen oli ”saksalaisten kiristäjien, joita Ruotsi ja Norja pelkäsivät siinä määrin, että he estivät tehokkaan avun lähettämisen Suomeen”.⁷⁸ Näin lehti näki talvisodan Ison- Britannian kansallisesta kontekstista käsin: suurin vihollinen ja kaiken pahan alku ja juuri oli Hitlerin Saksa.

Mass-Observationin kysely viittaa talvi- sodan tärkeään rooliin aikalaisten maail- mankuvassa, sillä suhtautuminen Moskovan rauhaan kertoi paljon Ison-Britannian taistelutahdosta. Kyselyn yhteenveto oli vastaa- va: ”Yleisesti ottaen Mass-Observation painottaa heikentynyttä päättäväisyyttä ... jos ei kuitenkaan vähentynyttä rohkeutta.”⁷⁹

Suomen huonot rauhanehdot oli alkulaukaus Ison-Britannian koettelemuksille ja huonoille uutisille, jotka seurasivat toisiaan.⁸⁰ Huhtikuun 1940 alussa Saksa marssi Tanskaan ja Norjaan. Kevään edetessä kesään Wehrmacht hyökkäsi Ranskaan ja apuun lähetetyt brittijoukot jouduttiin evakuoimaan kaaosmaisissa tunnelmissa Dunkirkistä. Pian tämän jälkeen alkoi ”the Battle of Britain”, jossa Saksan ja Ison-Britannian ilmavoimat taistelivat Englannin ilmaherruudesta. Sodan rintamalinjat näin ollen tulivat lähelle Brittien saarta – jopa sen ylle – ja siitä johtuen talvisota jäi nopeasti taka-alalle. Brittiyleisön reaktio talvisotaan ja talvisodan rauhaan kiteytyy erään kadunmiehen lausunnossa:

Kaikki riippuu tyystin siitä, miten me asiaa [talvisotaa] katsomme. Jos taistelemme jonkin abstraktin vapauden puolesta, olemme syyllistyneet Müncheniäkin pahempaan petturuuteen. Mutta jos haluamme lopettaa sodan ennen kuin se lopettaa meidät, olemme juuri pelastaneet nahkamme.⁸¹

Hämminkiä vai realismia?

Talvisota kuohutti Ison-Britannian kansalaisten mieliä, mutta ei aina niin yksimielisessä pro Suomi -hengessä kuin Suomi-keskeinen talvisotakirjallisuus antaa ymmärtää. Tutkimukseni aineiston perusteella voidaan sanoa, että enemmän kuin mitään muuta talvisota synnytti Britanniassa hämminkiä: valtaväestölle Neuvostoliiton motiivi sodan alkamisesta ja päämääristä jäi mysteeriksi.

Ajan vallitsevan käsityksen mukaan Neuvostoliitto oli aivan tarpeeksi laaja jo sellaisenaan, ja Suomi oli vaaraton pieni maa Neuvostoliiton koillisrajalla. Aivan samoin talvisota mutkisti Ison-Britannian omaa suhtautumista käynnissä olevaan Saksan sotaan: talvisota tarjosi mahdollisuuden yleiseurooppalaisen sodan lyhentämiseksi, koska sota kuluttaisi sekä Neuvostoliiton että Saksan resursseja, mutta tämä konstellaatio ei ollut riskitön. Siinä tärkeimmäksi kysymykseksi nousi, pystyisikö Iso-Britannia selviytymään, mikäli myös Neuvostoliitosta tulisi vihollinen. Vastaus tähän oli kieltävä,

sillä Ison-Britannian oli mahdotonta käydä sotaa samanaikaisesti kahta totalitaarista valtaa vastaan. Näitä kysymyksiä pohdittiin laajasti niin yleisen- kuin yksityisenkin mielipiteen piireissä.

Suomalaisessa historiankirjoituksessa usein väitetään, että Suomen taistelu yhdisti maailman yleisen mielipiteen. Kuten tässä artikkelissa olen pyrkinyt näyttämään, tällainen suoraviivainen päättely on vajaa useammastakin syystä. Ensinnä se jättää huomioimatta, miten lukeva yleisö sulatti talvisotauutiset. Vain etusivun otsikkoja seuraamalla helposti rakentuu mielikuva, jonka mukaan niin Isossa-Britanniassa kuin muullakin maailmalla vallitsi aivan täydellinen pro Suomi -tunnelma, kun todellisuudessa sanomalehtiä lukeva yleisö suhtautui usein skeptisesti näiden sensaatiomaisten uutisten paikkansapitävyyteen – monien mielestä uutiset Suomesta olivat ”pelkkää potaska.”⁸²

Toisekseen, sanomalehtien otsikkojen takaa ilmenee huomattavasti kirjavampi mielipiteiden ja kommenttien kokonaisuus, koska Ison-Britannian sanomalehdet pyrkivät antamaan palstatilaa järkiperaiselle – ei ainoastaan tunneperäiselle – debatille. Kaikki sanomalehdet, kuten esimerkiksi maan laajalevikkisin lehti *The Daily Express*, eivät

71. *The Daily Mirror*, 9.3.1940.

72. Bayer (1976) 261.

73. *The Daily Mirror*, 13.3.1940 ja 14.3.1940.

74. *The Daily Telegraph*, 14.3.1940

75. *The Daily Express*, 14.3.1940.

76. *The Manchester Guardian*, 20.3.1940.

77. *The Daily Mirror*, 9.3.1940.

78. *The Daily Mirror*, 20.3.1940. George A. Gripenberg on myös kritisoinut muistelmissaan Britannian lehdistön harhaanjohtavaa käsittelyä Suomen avustusoperaatiosta: 'Both French and British newspapers published figures...about allied military assistance that were pure imagination...It was also not generally known that the military help was granted only against payment.' Gripenberg (1965) 157.

79. M-O A, FR 54 'A Summary of opinion on the Finnish-Russian peace', maaliskuu 1940, 2.

80. Tämän alamäen voi katsoa jatkuneen aina vuoteen 1942. Talvella 1942 *The Daily Mirrorin* pääkirjoitus meni niin pitkälle, että se varoitti lukijoitaan 13.2.1942: 'VOIMME HÄVITÄ', ('WE CAN LOSE').

81. M-O A, TC 'Political Attitudes and Behaviour' Box2/C "What do you think about Finland", 14.3.40.

82. MO-A, DRI550, vastaus helmikuun 1940 kyselyyn.

kannattaneet Suomen avustamista, ja sodan laajentamista Skandinaviaan. Lisäksi on otettava huomioon lukevan yleisön laajalti hyväksymä käsitys, jonka mukaan kaikesta etusivujen hehkutuksesta huolimatta Ison-Britannian vastaus Suomen tapaukseen tulisi seuraamaan samaa polkua, kuin maan politiikka Etiopian (Abessinian), Espanjan, Tshekkoslovakian ja Puolan tapauksissa 1930-luvun jälkipuoliskolla.

Kolmanneksi, vaikka moraalista näkökulmasta katsottuna kaikki Ison-Britannian valtaehdet olivat Suomen puolella, suhtautuminen talvisotaan muuttui huomattavasti

kriittisemmäksi, mitä enemmän argumentaatio käsitteli Britannian omia intressejä Suomen suunnalla ja kuta tiukemmin talvisodan tulkinta oli sidoksissa Britannian omaan kohtaloon. Tämä kävi kaikista selvimmän esille Britannian sanomalehdistön väitellessä Suomen konkreettisesta avustamisesta. Näissä väittelyissä Ison-Britannian yhteiskunta paljasti oman epävarmuutensa siitä, miten sotaa tuli käydä Saksaa vastaan ja miten talvisota palvelisi tätä tarkoitusta. Käytännössä Ison-Britannian politiikka oli epävarmuuden sanelemaa paikallaan oloa. ■